

بررسی نقش و جایگاه پیش‌بینی در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی

رضا طایلی^۱

رضا گودرزی^۲

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۷/۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۴/۸/۲۵

چکیده

عصر حاضر به‌عنوان عصر انفجار اطلاعات تلقی شده و به تناسب رشد تکنولوژی و فناوری‌ها، تهدیدها و چالش‌های فراوانی در جوامع پدید آمده است. در این بین، سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی باید همواره مجموعه‌ای از طرح‌ها و برنامه‌های علمی برای مواجهه با تحولات احتمالی آینده را پیش‌بینی نمایند. «پیش‌بینی» فرایند علمی، دقیق و مبتنی بر روش‌های کمی و کیفی است که برای تعیین وضعیت یا موقعیت یک پدیده در شرایط آینده انجام می‌گیرد. این فعالیت قطعاً و یقیناً عاری از هرگونه رگه‌های شهودی و عرفانی و یا غیب‌گویی و جادوگری است. به عبارت دیگر پیش‌بینی، امری کاملاً عینی و این‌جهانی بوده و با هرگونه پیش‌گویی و غیب‌گویی متفاوت است.

در این پژوهش، روش به‌کار رفته از لحاظ هدف «کاربردی» و از نظر روش «توصیفی تحلیلی» با استفاده از ابزار اسنادی و کتابخانه‌ای می‌باشد. براساس نتایج این پژوهش، بایستی اذعان نمود که پیش‌بینی یک ضرورت در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی است. مقوله امنیت، به‌شدت با بحث پیش‌بینی مرتبط است؛ چرا که پیش‌بینی و کشف و درک افق‌های تازه و نیز آگاهی در مورد مناطق خطر آینده، مبانی شکل‌گیری و ادامه حیات سازمان‌های با رویکرد اطلاعاتی تلقی می‌شود. برخی از نقش‌ها و کارکردهای پیش‌بینی در سازمان‌های اطلاعاتی عبارت‌اند از: ارتقای سطح بنیه کارشناسان و به‌ویژه تحلیلگران؛ برطرف شدن نیازهای تئوریک سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی؛ ایجاد نوآوری‌های فنی بیشتر؛ افزایش کیفیت تکنیک‌ها و روش‌های کار اطلاعاتی. پیش‌بینی موجب خروج سازمان از حالت روزمرگی و پرداختن به مسائل آتی می‌شود و وضعیت سازمان را در مواجهه با شرایط جدید تقویت می‌کند، زیرا بهتر می‌تواند موانع و فرصت‌های پیش‌رو را شناسایی کند؛ چرا که اطلاعات ابزار مدیریت است و پیش‌بینی مهم‌ترین حلقه اتصال اطلاعات موجود با شرایط آتی است. به همین دلیل مدیران و مسئولان عالی‌رتبه، همواره نیازمند پیش‌بینی دقیق در فرایند اقدام‌ها و مأموریت‌های خویش می‌باشند.

کلید واژه‌ها:

اطلاعات / پدیده‌های امنیتی / پیش‌بینی / سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی.

۱. عضو باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران‌شمال، تهران- ایران (نویسنده مسئول)

۲. مربی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد یادگار امام خمینی (ره) شهر ری، گروه علوم تربیتی، تهران- ایران

مقدمه

اصطلاح «پیش‌بینی» همان‌طور که از مفهوم آن استنباط می‌شود، ناظر بر آینده و مسائل و رویدادهای مربوط به آن است. به عبارت دیگر، پیش‌بینی «عبارت از تجسم یک موقعیت یا وضعیت در آینده است». بدیهی است که این مفهوم در علوم و رشته‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، بازرگانی و اجتماعی معانی متفاوتی دارد. پیش‌بینی عبارت از تخمین امنیت و شرایط هر عامل و ارتباط آن با زمان‌ها و تاریخ‌های عملی شدن امنیت و یا آن شرایط است. «دانشی که به عمل منتهی نشود بی‌ارزش است»؛ این کلام واقع‌بینانه افلاطون، ریشه در قلب هرگونه کنش نظام‌مند انسان، از جمله فعالیت اطلاعاتی دارد.

پیش‌بینی یکی از حلقه‌های اصلی و ضروری در چرخه فعالیت‌های اطلاعاتی است. در حقیقت اهمیت اطلاعات تا حد زیادی بدان جهت است که امکان پیش‌بینی را فراهم می‌سازد. یکی از مهم‌ترین کارویژه‌های اطلاعات، هوشیارکردن سیاستمداران از خطرهای و اعلام فرصت‌های مناسبی است که امکان دارد پیش آید. پیش‌بینی محصول نهایی اطلاعات است و پیش‌بینی کامل‌تر محصول نهایی اطلاعات را بهبود می‌بخشد.

کیفیت کار اطلاعاتی و مزیت‌های یک دستگاه اطلاعاتی، تنها به اطلاعاتی که جمع‌آوری می‌نماید، بستگی ندارد، بلکه نحوه رفتار با این اطلاعات نیز باعث موفقیت یا شکست آن‌ها می‌شود. اگر کار سرویس اطلاعاتی را جمع‌آوری داده‌ها، بهره‌برداری و تحلیل داده‌ها بدانیم، پیش‌بینی کردن یکی از اجزای اصلی آن تلقی می‌شود. سازمان‌های اطلاعاتی بایستی بتوانند در زمینه پیش‌بینی وقایع و رخدادها به صورت دقیق و علمی عمل نمایند؛ اگر در این قبیل سازمان‌ها، رویکرد این‌چنینی حاکم نباشد، سیستم اطلاعاتی و نظام سیاسی، مرتباً با بحران‌های پیش‌بینی نشده‌ای روبه‌رو می‌شوند و در بهترین

شرایط، صرفاً به ارائه گزارش‌های رنگارنگ و پرحاشیه درخصوص وقایع و رخداد‌های قبلی (قبلاً به‌وقوع پیوسته) می‌پردازند. این درحالی است که مأموریت ذاتی این سازمان‌ها، پیش‌بینی وقایع قبل از وقوع آن‌هاست، چرا که پدیده‌های ضدامنیتی - در صورت بروز- مصائب و معضلات جدی را برای کشور و سازمان پدید می‌آورند. واقعیت این است که در حوزه مطالعات و بررسی‌های امنیتی، موضوع پیش‌بینی پدیده‌های امنیتی - به‌دلیل پیامدهای ناگوار و حیاتی مسائل و وقوع بحران‌ها - ضرورت دو چندان پیدا کرده است. به همین دلیل، امروزه کارآمدی و کفایت سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی به توانایی آن در پیش‌بینی حوادث بستگی دارد و این امر در تحلیل‌ها و گزارش‌های آن منعکس و قابل ردیابی و ارزیابی است. به‌عنوان مثال در نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران به‌دلیل اینکه به‌عنوان اصلی‌ترین نهاد تأمین‌کننده امنیت اجتماعی تلقی می‌شود و در تمامی بحران‌های داخل کشور به‌عنوان خط لجمن نظام عمل می‌نماید، پلیس اطلاعات و امنیت عمومی و نیز سازمان حفاظت اطلاعات نیروی انتظامی، می‌تواند نقش بی‌بدیلی در کارکرد ناجا داشته باشند و از طریق پیش‌بینی پدیده‌های مختلف امنیتی، موجبات اتخاذ تصمیمات صحیح و منطقی مسئولان نیروی انتظامی را فراهم آورند.

در این پژوهش پس از آشنایی با مفهوم پیش‌بینی و ویژگی‌های روش‌شناختی آن، به تبیین انواع مدل‌ها و روش‌های پیش‌بینی، الزام‌ها، بایسته‌ها و گام‌های اساسی برای پیش‌بینی دقیق در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی پرداخته و البته کارکرد پیش‌بینی اطلاعاتی در سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌گیری‌های کلان حکومتی و نیز نقش پیش‌بینی در حوزه مدیریت بحران‌های امنیتی ذکر خواهد شد. همچنین برای تکمیل بحث، به برخی از دلایل کم‌توجهی به مقوله پیش‌بینی در سازمان‌های اطلاعاتی و نیز موانع و محدودیت‌های تحلیل‌گران برای پیش‌بینی دقیق پدیده‌های امنیتی، اشاره می‌گردد. امید است که مطالب این پژوهش، برای کارکنان محترم و مدیران شایسته سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی مثمر ثمر واقع شود.

الف. کلیات

۱/الف. بیان مسئله

تمامی سازمان‌ها برای پیشبرد هدف‌های خویش، بایستی راهبرد و سیاست کلان و مشخصی را برای خود ترسیم نمایند؛ جامع و کامل بودن این راهبردها و سیاست‌ها، با تجزیه و تحلیل علمی وضعیت گذشته و کنونی، ارتباط مستقیمی دارد، اما سازمان‌های موفق و پیشرو، سعی می‌کنند علاوه بر تحلیل روند گذشته و کنونی، در پیش‌بینی وقایع و شرایط آتی نیز گام‌های مؤثری بردارند. با این توضیح، پرواضح است که هر سازمان موفق اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی، منتظر نمی‌ماند تا فرصت‌ها به سراغشان برود، بلکه از طریق پیش‌بینی دقیق، علمی و به‌موقع پدیده‌های امنیتی، آینده خود را رقم زده و توان تبدیل تهدیدها به فرصت‌ها را نیز در خود ایجاد می‌کند. در حقیقت در قلمرو پیش‌بینی اطلاعاتی است که تحلیلگران اطلاعاتی تعیین می‌کنند که منطقه خطر آینده کجاست. وظیفه هر سازمان اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی موفق، این است که چنین خطرهایی را پیشگویی و اعلام کند تا مدیران عالی بتوانند به‌موقع اقدام کرده و تصمیم‌گیری نمایند.

بهره‌گیری اصولی از فن پیش‌بینی، تأثیر بسزایی در عملکرد و میزان موفقیت این قبیل سازمان‌ها دارد. مسئله اصلی این پژوهش، این است که مفهوم و ماهیت پیش‌بینی چیست؟ و در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی، دارای چه نقش و جایگاهی است؟ امری که در این پژوهش به تفصیل توضیح داده می‌شود.

۲/الف. اهمیت و ضرورت تحقیق

امروزه در اغلب علوم، پیش‌بینی بخشی از ثمرات شناخت است و گزاره‌های علمی، پیش‌بینی را در خود نهفته دارند، اما پیش‌بینی تنها در حالتی می‌تواند معنا داشته باشد که اول، روابط علت و معلول میان حال و آینده را برقرار سازد و وضع موجود را کاملاً بشناسد و سپس چگونگی فرایند تحول حال به آینده را دقیقاً ترسیم کند تا در پناه آن بتواند از وضع کنونی، وضع آتی را استنتاج کند. با فرض تحقق این شرایط، تحلیلگران سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی نمی‌توانند در برابر آینده منفعل باشند، بلکه باید بتوانند وقایع آتی را پیش‌بینی نمایند؛ یعنی آنکه به‌دنبال واقعیت بخشیدن آینده‌ای باشند

که انتظار آن بنا شده تا از سیر عادی وضعیت کنونی، نتیجه‌ای مورد رضایت حاصل شود. به‌دنبال این اصل، وضع موجود را کاملاً شناسایی کنند تا نقش انسان‌های آینده‌نگر به‌عنوان عواملی آگاه و برخوردار از هرگونه اختیار مشخص گردد و آنگاه امکان اعمال اختیار آگاهانه و هدایت در حرکت از حال به‌سوی آینده‌ای مطلوب، بر بستر روابط علت و معلولی فراهم شود تا قابلیت مدیریت بر وظایف و مأموریت‌های سازمانی ارتقا یابد (فیروزآبادی، ۱۳۸۶: ۲۱).

درواقع پیش‌بینی، تجزیه و تحلیل و ارزیابی درست و به‌موقع اطلاعات در کلیه سازمان‌های اطلاعاتی، از ضرورت‌های کسب موفقیت است. از سوی دیگر نیز وجود ضعف در پیش‌بینی و تحلیل حوادث مهم، عامل مؤثری در کاهش مقبولیت جایگاه سرویس اطلاعاتی و حفاظتی بوده و ادامه کار را دچار تزلزل می‌نماید (دیویدای، ۱۳۸۲: ۷). با این توضیحات، می‌توان اذعان نمود که سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی از طریق بهره‌گیری از فنون پیش‌بینی، می‌توانند نقش بی‌بدیلی در آینده داشته و در مواجهه با پدیده‌های امنیتی، درست، سریع و صحیح عمل نمایند. بنابراین این امر، ضرورت انجام پژوهش را تبیین می‌نماید.

۳/الف. هدف‌های تحقیق

هدف اصلی: بررسی و تبیین نقش و جایگاه پیش‌بینی در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی.

هدف‌های فرعی:

- آشنایی با مفهوم پیش‌بینی و ویژگی‌های روش‌شناختی پیش‌بینی در سازمان‌های حفاظتی، اطلاعاتی و امنیتی؛
- تبیین انواع مدل‌ها و روش‌های پیش‌بینی در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی؛
- تبیین الزام‌ها و بایسته‌های پیش‌بینی در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی؛
- شناخت گام‌های اساسی برای پیش‌بینی دقیق در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی؛

- تبیین کارکرد پیش‌بینی اطلاعاتی در سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌گیری‌های کلان حکومتی و نیز کارکرد پیش‌بینی در حوزه مدیریت بحران‌های امنیتی؛
- احصای موانع و محدودیت‌های سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی برای پیش‌بینی دقیق پدیده‌های امنیتی.

۴/الف. سؤال‌های تحقیق

سؤال اصلی: پیش‌بینی در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی، چه نقش و جایگاهی دارد؟

سؤال‌های فرعی:

- پیش‌بینی چیست و ویژگی‌های روش‌شناختی آن در سازمان‌های حفاظتی، اطلاعاتی و امنیتی کدام‌اند؟
- انواع مدل‌ها و روش‌های پیش‌بینی در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی کدام‌اند؟
- الزام‌ها و بایسته‌های پیش‌بینی در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی کدام‌اند؟
- گام‌های اساسی برای پیش‌بینی دقیق در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی کدام‌اند؟
- پیش‌بینی اطلاعاتی در سیاست‌گذاری‌ها و تصمیم‌گیری‌های کلان حکومتی و نیز در حوزه مدیریت بحران‌های امنیتی، چه نقش و کارکردی دارد؟
- موانع و محدودیت‌های سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی برای پیش‌بینی دقیق پدیده‌های امنیتی کدام‌اند؟

۵/الف. روش تحقیق

روش تحقیق از لحاظ هدف «کاربردی» و از نظر روش «توصیفی تحلیلی» با بهره‌گیری از منابع اسنادی و کتابخانه‌ای و نیز تجربه چندین ساله در عرصه فعالیت‌های اطلاعاتی و حفاظتی است.

ب. ادبیات نظری

۱. ب. تعاریف و اصطلاح‌ها

• اطلاعات

برخی اطلاعات را حاصل تجزیه و تحلیل اخبار می‌دانند و در یک فرمول می‌گویند: اخبار به اضافه تجزیه و تحلیل، مساوی اطلاعات است (Ratcliffe, ۲۰۰۸: ۹۵).
 عده‌ای نیز اطلاعات را وسیله‌ای برای رسیدن به هدف که این هدف می‌تواند امنیت باشد، می‌دانند (Gill & Phythian, ۲۰۰۷: ۱).

برخی نیز اطلاعات را مبنا و پایه‌ای برای تولید دانش و آگاهی می‌دانند و معتقدند دانش عبارت است از فرایند یا فعالیتی که از تولید، اندوختن، جمع‌آوری و اشتراک اطلاعات به دست می‌آید و برای افزایش معرفت و کارایی سازمان استفاده می‌گردد (۱۷۹: Mitchell & Casey, ۲۰۰۷).

• تحلیل اطلاعات

تحلیل اطلاعات یعنی استفاده از اطلاعات موجود در قالب اصول و قواعد خاص و کشف ملازمان (روابط بین آن‌ها) بین اجزای آن برای رسیدن به کشف مجهولات (به دست آوردن اطلاعات جدید).

تحلیل متعارف اطلاعات شامل ارزیابی اطلاعات توصیف‌کننده موقعیت و سپس برآورد تحولات آینده است (معاونت پژوهشی دانشکده امام باقر(ع)، ۱۳۸۶: ۱۵).

• پیش‌بینی

اصطلاح «پیش‌بینی» همان‌طور که از مفهوم آن استنباط می‌شود، ناظر بر آینده و مسائل و رویدادهای مربوط به آن است. معنی لغوی پیش‌بینی «دوراندیشی، عاقبت‌اندیشی، عاقبت‌بینی» (فرهنگ دهخدا) و «دانایی و دریافتن و گفتن حوادث قبل از وقوع آن‌ها و غیب‌گویی» معنی شده است (فرهنگ معین).

پیش‌بینی را عاقبت‌بینی، آمال‌اندیشی، حزم و احتیاط، غیب‌گویی و پیش‌گویی و تجسم را مجسم‌شدن، تناورشدن، به صورت جسم نمایان شدن معنی کرده‌اند (فرهنگ عمید).

• سازمان‌های اطلاعاتی

این‌گونه سازمان‌ها تشکیلاتی هستند که در راستای دستیابی به هدف‌های سیاست خارجی کشور متبوع خود، در قالب سازوکارهای رسمی و غیررسمی، وظیفه انجام کلیه اقدام‌های اطلاعاتی و عملیات پنهانی را بر عهده دارند. این نوع سازمان‌ها طیف وسیعی از اقدام‌ها؛ از جمع‌آوری اخبار و اطلاعات گرفته تا انجام انواع عملیات پنهان و اقدام‌های ویژه، نظیر عملیات روانی - فرهنگی، سیاسی - نظامی و تجاری - اقتصادی را تحت پوشش‌ها و محمل‌های مختلف انجام می‌دهند (طلایی، ۱۳۹۴: ۲۲).

• سازمان‌های امنیتی

عبارت‌اند از تشکیلاتی که به‌عنوان تشکیلات اجرایی تأمین امنیت، مسئولیت کشف، تحقیق، پیشگیری، کنترل، پیگیری و مقابله و خنثی نمودن فعالیت‌ها و اقدام‌های پنهانی و خصمانه نیروهای مخالف داخلی یا عناصر نفوذی و عوامل سازمان‌های اطلاعاتی و مأموران بیگانه را به‌منظور صیانت از امنیت ملی و حفظ اسرار، اشخاص و تأسیسات حیاتی کشور، بر عهده دارند (کتولی‌نژاد، ۱۳۹۱: ۲۱).

۲/ب. پیش‌بینی چیست؟

پیش‌بینی به‌عنوان یک حوزه جدید علمی و تحقیقاتی در رشته‌های مختلف دانشگاهی مطرح شده و به تناسب موضوع و رشته از تکنیک‌ها و روش‌های مختلفی برخوردار است. در ادبیات رشته‌های مختلف علمی - اعم از علوم طبیعی، مهندسی، هواشناسی و علوم انسانی مثل اقتصاد، مدیریت و برنامه‌ریزی، بازرگانی و بازاریابی، علوم سیاسی، علوم اجتماعی و مطالعات امنیتی، و آنچه ما درصدد طرح و بسط آن هستیم، یعنی فعالیت‌های اطلاعاتی - تعابیر مختلفی از بحث پیش‌بینی وجود دارد که البته تا حد زیادی با اصطلاح‌های مختلف هم‌پوشانی دارد.

طی سال‌های اخیر روند نگرش به آینده و پیش‌بینی حوادث و وقایع آتی اساساً اهمیت، شتاب، دقت، گستردگی و تنوع بیشتری به خود گرفته و آثار متعدد دانشمندان و نویسندگان علاقه‌مند به رشته‌های مختلف، تأییدی بر این مدعاست. از اصطلاح‌های

مختلفی که در این حوزه مطرح شده است، نظیر تخمین^۱، پیش‌بینی^۲، آینده‌پیمایی^۳، آینده‌نگری یا آنچه در علوم اجتماعی تحت عنوان پیش‌گویی مطرح است، نام برد. البته در کنار این واژه، اصطلاح‌های دیگری مثل سناریونویسی، تئوری بازی‌ها، تحلیل چشم‌انداز^۴، گمانه‌زنی، برنامه‌ریزی و... نیز قابل ذکرند.

پیش‌بینی، فعالیتی است روش‌مند و عبارت است از ارزشیابی یک روند با درجه‌ای از اطمینان (احتمال) در طول یک دوره خاص. یک مبنای مهم در پیش‌بینی، بسط دادن تحولات گذشته به آینده، با استفاده از برخی فرض‌های خاص برای تداوم و تغییر روندهاست. به بیان دیگر، هدف از پیش‌بینی، محاسبه و بیان روشن برخی از رویدادها در شرایط آتی است تا نظام مدیریت سیستم بتواند شرایط آینده را به‌خوبی درک و برای مشکلات آینده برنامه‌ریزی کند. پیش‌بینی به‌نحوی با اطلاعات مرتبط و پیوسته است (کتولی‌نژاد، ۱۳۹۰: ۱۷۴).

پیش‌بینی، فرایند برآورد موقعیت‌های ناشناخته است. پیش‌بینی، یک پیش‌گویی در مورد رویدادهای آینده در اختیار می‌گذارد و می‌تواند تجارب گذشته را به پیش‌بینی حوادث آینده بدل سازد (Armstrong).

پیش‌بینی عبارت است از تجسم یک موقعیت یا وضعیت در آینده. بدیهی است که این مفهوم در علوم و رشته‌های مختلف سیاسی، اقتصادی، بازرگانی، اجتماعی و... معانی متفاوتی دارد. در اینجا ما به معنا و مفهوم این واژه در زمینه اطلاعات توجه داریم. برای پیش‌بینی تعاریف مختلفی بیان شده که به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود:

- پیش‌بینی عبارت از تخمین امنیت و شرایط هر عامل و ارتباط آن با زمان‌ها و تاریخ‌های عملی شدن امنیت و یا آن شرایط است.
- پیش‌بینی فرایند تخمین رویدادهای آینده از طریق تحلیل داده‌های آینده و از طریق تحلیل داده‌های گذشته است. به‌گونه‌ای که داده‌های گذشته به‌طور

منظم با یک روش از پیش تعیین شده برای برآوردی از آینده، با یکدیگر ترکیب می‌شوند.

- حدس هوشمندانه رویدادهای آینده براساس تجزیه و تحلیل‌های لازم، پیش‌بینی نامیده می‌شود.
- پیش‌بینی یعنی اظهارنظر درباره حوادث ناشناخته و نامعلومی که در آینده رخ می‌دهند.
- پیش‌بینی عبارت از تخمین کمی میزان نارضایتی؛ کنشگران، موج‌سوارها، محیط‌های امنیتی، تهدیدها و... مربوط به یک محیط اجتماعی، ملی و یا یک کشور است (کنولی‌نژاد، ۱۳۹۰: ۱۸۵).

در فرایند پیش‌بینی، تغییرهای کمی و کیفی که در یک پدیده یا رویداد خاص در آینده به وجود می‌آید، قبل از وقوع آن توصیف می‌شوند. به عبارت دیگر، یک پیش‌بینی مناسب و مطلوب، مستلزم تبیین جریان‌ها و تغییرات عمده در پدیده‌ها و رویدادهای آینده از نظر کمیت، کیفیت، ماهیت، محتوا، جهت و ارتباط آن‌ها با یکدیگر از طریق روش‌های عملی و منطقی است. بر این اساس می‌توان گفت: پیش‌بینی اطلاعاتی عبارت است از فرایند سنجش و تخمین عوامل و عناصر مدنظر از لحاظ کمی، کیفی، محتوا، جهت و... که در راستای تحقق هدف‌های حفاظتی، اطلاعاتی و امنیتی طی یک دوره زمانی معین در آینده ضروری به نظر می‌رسند (صالحی، ۱۳۸۷: ۵۹).

نتیجه کلی آنکه پیش‌بینی اطلاعاتی فرایند علمی، دقیق و مبتنی بر روش‌های کمی و کیفی است که برای تعیین وضعیت یا موقعیت (یا وضعیت‌ها و موقعیت‌های متعدد) یک پدیده در شرایط آینده انجام می‌گیرد. این فعالیت قطعاً و یقیناً عاری از هرگونه رگه‌های شهودی، عرفانی و یا غیب‌گویی و جادوگری است. پیش‌بینی و برآورد، امری کاملاً عینی و این جهانی بوده و با هرگونه پیش‌گویی و غیب‌گویی متفاوت است.

۳/ب. چرایی و هدف پیش‌بینی در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی

جمع‌آوری اطلاعات درباره عالم خارج و ترکیب و تلفیق این اطلاعات به منظور پدید آوردن تئوری با کفایتی است که به ما قدرت پیش‌بینی امور را اعطا کند. بدیهی است با

حضور سازمان‌های پیچیده اطلاعاتی که با انواع فریب و حيله، خويشتن را به همه صحنه‌های زندگی بشر تحميل کرده‌اند، تصميم‌گیران جامعه به‌تنهایی قادر به فرار از نیرنگ رقیبان و جذب اطلاعات صحیح و به‌موقع نخواهند بود. بنابراین برای مسئولان و مدیران، گریزی به‌جز بهره‌گیری از سازمان‌های اطلاعاتی در کلیه زمینه‌ها باقی نمی‌ماند. گرایش سیاستمداران و تصميم‌گیرندگان به سازمان‌های اطلاعاتی، به دو منظور عمده صورت می‌گیرد:

۱. برای کسب دانایی بیشتر درباره حریفان، نیازمند اطلاعات ناب و دست اول هستند؛

۲. تمایل به ایجاد نفوذ و رخنه در سیستم‌های جمع‌آوری اطلاعات رقیب داشته و تلاش می‌کنند تا اخبار کذبی را وارد آرشیو اطلاعاتی او نمایند.

نتایج و دستاوردهای خیره‌کننده این گرایش سیاستمداران و تصميم‌گیرندگان به سازمان‌های اطلاعاتی را در پنجاه سال اخیر، به‌شرح زیر می‌توان احصا نمود:

- بارها مردم را به‌سوی جنگ هدایت کرده‌اند؛
- از بروز درگیری‌های خونین نجات بخشیده‌اند؛
- به هدف‌های سیاسی، جامه عمل پوشانیده‌اند؛
- کشوری را از رکود اقتصادی نجات داده‌اند؛
- بحران داخلی را حل نموده و بحران‌هایی در کشور حریف ایجاد کرده‌اند؛
- دولت‌های ناهماهنگ با سیاست خویش را سرنگون و مزدوران را به قدرت رسانیده‌اند؛
- نتایج جنگ‌های منطقه‌ای را تغییر داده یا معکوس نموده‌اند؛
- و به کشورهای کوچک، قدرتی خارق‌العاده بخشیده‌اند.

ازاین‌رو می‌توان اظهار کرد در عصر حاضر سیاستگذاری از اموری است که به‌وسیله سازمان‌های اطلاعاتی صورت می‌گیرد. امروز کمتر رئیس دولت یا وزیر در پهنه گیتی یافت می‌شود که قبل از انعقاد یک پیمان اقتصادی یا فرهنگی یا دیدار دوستانه از کشوری

مشخص، سعی در پیش‌بینی، برآورد و یافتن مواضع آشکار و پنهان سیاستمداران آن کشور نداشته باشد.

واضح است که سیستم یاری‌دهنده سیاستگذاری، همان سازمان اطلاعاتی است که به مرور اطلاعات خویش را تکمیل نموده تا در زمان نیاز زیربنای روابط سیاسی - اقتصادی و... را بنیان نهد و با راهنمایی‌های سودمند خود، سیاستمداران و تصمیم‌گیرندگان را از گرداب دو راهی و ابهام، رهایی بخشد.

معمولاً پیش‌بینی‌های اطلاعاتی به‌منظور وصول به هدف‌های متعددی از جمله هدف‌های زیر توسط سازمان‌های اطلاعاتی انجام می‌گیرد:

- کشف توطئه‌های دشمن و عقیم ساختن آن‌ها؛
- رسوا نمودن خائنین داخلی؛
- تأمین نیازمندی‌های اطلاعاتی؛
- ارائه تصویری روشن از هدف؛
- تعیین کاربرد هریک از قوای مردمی و دولتی؛
- بی‌اثر کردن عملیات روانی دشمن.

بدیهی است، سازمانی قادر به انجام امور فوق و وظایف متعدد دیگر است که با بهره‌گیری از کارکنان مجرب و آموزش‌دیده نسبت به پیش‌بینی مناسب، قابل اعتماد و صحیح اقدام و نتایج حاصله را به‌موقع در اختیار تصمیم‌گیرندگان قرار دهد. در غیر این صورت پیچیده‌ترین سازمان‌های اطلاعاتی نیز گاهی اوقات در پیش‌بینی دچار اشتباهات جبران‌ناپذیر می‌شوند. برای مثال، آژانس مرکزی اطلاعات آمریکا (سیا) که در سال پیروزی انقلاب اسلامی ایران، از سوی شورای امنیت ملی آمریکا مأموریت یافته بود یک پیش‌بینی و برآورد اطلاعاتی ملی در مورد اوضاع ایران انجام دهد، در این پیش‌بینی و برآورد، هیچ‌گونه شرایط احتمالی را که طی آن دولتی تحت کنترل رهبران مذهبی روی کار آید، پیش‌بینی نکرده بود (علوی‌فر، ۱۳۸۲: ۱۳).

۴/ب. ویژگی‌های روش‌شناختی پیش‌بینی در سازمان‌های حفاظتی، اطلاعاتی و

امنیتی

مسئله محوری در پیش‌بینی اطلاعاتی، تکنیک‌ها و روش‌های انجام شده آن می‌باشد که بسیار متعدد بوده و ملاحظات روش‌شناختی فراوانی بر آن مترتب است. در این خصوص، به پاره‌ای از مهم‌ترین ویژگی‌های روش‌شناختی پیش‌بینی اطلاعاتی به اختصار اشاره می‌شود تا به سهولت بتوان غرض مشخص از طرح مسئله پیش‌بینی در این مقوله را دریافت و به تفاهم و استنباط مشترکی در این باره نائل آییم. ویژگی‌های روش‌شناختی پیش‌بینی به قرار ذیل است:

- پیش‌بینی یک فرایند بوده و به‌صورت تدریجی و طی چند مرحله صورت می‌گیرد؛
- هرگونه پیش‌بینی مستلزم انجام سنجش، اندازه‌گیری و تجزیه و تحلیل چه به‌صورت ذهنی و چه از طریق محاسبات کمی است. سنجش در هر زمینه، اطلاعاتی را درباره یک پدیده معین فراهم می‌سازد که اغلب برای پیش‌بینی رویدادهای مربوط به آن پدیده مفید واقع می‌شود. به‌عبارت دیگر، نتایج اندازه‌گیری، همواره منجر به توصیف پدیده مورد اندازه‌گیری می‌شود و تفسیر این نتایج نیز در بیشتر موارد، نوعی پیش‌بینی فراهم می‌آورد؛
- پیش‌بینی، جنبه تخمینی و تقریبی دارد و بر احتمال وقوع رویدادها تأکید می‌کند، نه بر اینکه قطعاً اتفاق خواهد افتاد، اگرچه تلاش بر آن است که با استفاده از روش‌های علمی و آماری، این تخمین‌ها به واقعیت نزدیک شوند، اما یک پیش‌بینی‌کننده هیچ‌گاه ادعایی بر مطلق‌بودن پیش‌بینی‌هایش ندارد؛
- دامنه شمول پیش‌بینی، گسترده بوده و کلیه عوامل و عناصر مدنظر را که برای تحقق یک هدف معین ضروری هستند، دربر می‌گیرد؛
- پیش‌بینی یک رویداد، پدیده یا عنصر، مستلزم بررسی همه‌جانبه و به تصویر کشیدن آن از ابعاد مختلف کمی، کیفی، محتوایی، جهت‌ی و... است؛
- پیش‌بینی هدف‌مدار است؛

- پیش بینی افق، یا دوره زمانی معینی را می طلبد؛
- پیش بینی ناظر بر اتفاق یک رویداد یا واقعه در آینده است؛
- به طور کلی، هدف عمده پیش بینی، رسیدن به دانش و آگاهی در مورد حوادث مجهول و نامعلوم آینده است که در تصمیم های کنونی ما نقش مهمی دارند (صالحی، ۱۳۸۷: ۵۹).



شکل ۱: ویژگی های روش شناختی پیش بینی در سازمان های حفاظتی، اطلاعاتی و امنیتی

از نظر یکی دیگر از اندیشمندان و تحلیلگران جامعه اطلاعاتی، ویژگی های پیش بینی در سازمان های حفاظتی، اطلاعاتی و امنیتی عبارت اند از:

- بر مبنای عقلایی و علمی به دست می آید؛ این نکته مهم است که پیش بینی های صحیح، تنها با اعمال روش های صحیح امکان پذیر خواهد بود؛
- در پیش بینی باید محدودیت زمانی، جغرافیایی، موضوعی و نیز شدت وقوع حادثه مورد بررسی، باید مورد توجه قرار گیرد؛

- مبتنی بر یک مدل نظری و یا رویکرد مشخص می‌باشد؛
- موضوع مورد پیش‌بینی باید محاسبه‌شدنی باشد و حتی‌الامکان پیش‌بینی درباره آن، با استفاده از روش‌های عینی و قابل ارزیابی صورت پذیرد؛
- برآیندی از دو بردار مهم یافته‌های تجربی و استنباط‌های شهودی است و توجه به هر دو بعد مهم است؛
- انواع سناریوها و احتمال‌های ممکن، در آن مورد بررسی قرار می‌گیرد (ا.ز، ۱۳۸۵: ۱۵).

۵/ب. انواع مدل‌ها و روش‌های پیش‌بینی در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و

حفاظتی

مهم‌ترین مدل‌ها و روش‌های شناختی پیش‌بینی که می‌تواند در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی کاربرد داشته باشد عبارت‌اند از:

۱. روش کیفی

- این روش‌ها به‌طور عمده مبتنی بر داده‌های کیفی و ذهنی شامل: نظرها، عقاید، تجربه‌ها و حدس‌های شخصی می‌باشند. مهم‌ترین روش‌های کیفی عبارت‌اند از:
- روش توافق جمعی: در این روش، یک کمیسیون متشکل از صاحب‌نظران و کارشناسان تشکیل شده و نظرات تخصصی آن‌ها در مورد وضعیت یک متغیر در آینده پرس‌وجو می‌شود و آنچه که مورد توافق جمع قرار گیرد، اساس پیش‌بینی خواهد بود؛
 - روش نظرسنجی گسترده: در این روش از کلیه افراد ذی‌ربط، کارشناسان، مدیران، تولیدکنندگان اطلاعات و... در مورد متغیر مورد نظر، نظرخواهی می‌شود و سپس با تجزیه و تحلیل آن‌ها یک پیش‌بینی کلی در مورد موضوع صادر می‌شود (آقایی و موسوی، ۱۳۸۴).

۲. روش قضاوت فوری

در این روش حدس و تخمین یک فرد متخصص از وضع آینده یک متغیر، مبنای پیش‌بینی قرار می‌گیرد. فرد براساس تفکر منطقی، حدس، اشراق، شهود و الهام و یا تنها با

اتکا به علم و تجربه، به پیش‌بینی رویدادها یا برآورد نیازمندی‌ها می‌پردازد. روش برآورد و پیش‌بینی خوش‌بینانه، بدبینانه و محتمل که به برآوردهای پرت معروف‌اند، در این دسته قرار می‌گیرند.

۳. روش یا مدل‌های سببی

در این دسته از مدل‌ها براساس وجود رابطه علی یا همبستگی بین دو یا چند متغیر، پیش‌بینی صورت می‌گیرد. انواع مدل‌های سببی را می‌توان به گروه‌های زیر تقسیم‌بندی کرد:

- تحلیل رگرسیون: در این مدل تأثیر عوامل و متغیرهای اثرگذار مختلف بر روی متغیر مدنظر، براساس داده‌های گذشته برآورد می‌شود. ارتباط به‌دست آمده از تخمین، مبنای پیش‌بینی در مورد آینده می‌باشد. این مدل‌ها می‌توانند به صورت‌های خطی و غیر خطی، دو متغیره و چند متغیره، تک‌معادله‌ای و یا سیستم معادلات باشند؛
- مدل‌های داده - ستاده: در این مدل با استفاده از جداول و ماتریس‌ها، وابستگی متقابل بین بخش‌ها و متغیرهای مختلف مشخص می‌شود. براساس روابط ریاضی موجود بین متغیرها، پیش‌بینی‌کننده به بررسی اثرهای تغییر در یکی از متغیرهای برون‌زا و بر روی متغیرهای درون‌زا می‌پردازد. این مدل‌ها برای انجام پیش‌بینی‌های بلند مدت، مناسب هستند.

۴. روش سری‌های زمانی

به روند مقادیر یک متغیر در طول زمان که به‌صورت دوره‌های زمانی با فواصل معین و یکسان تنظیم شده‌اند، «سری زمانی» گفته می‌شود. در تحلیل سری زمانی، وضعیت تغییرات یک متغیر در گذشته مورد بررسی قرار گرفته و به آینده تعمیم داده می‌شود. انواع مدل‌هایی که در تحلیل سری‌های زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرند، عبارت‌اند از:

- مدل میانگین متحرک ساده: یکی از ساده‌ترین راه‌های پیش‌بینی سری زمانی، استفاده از میانگین متحرک است. در این روش برای پیش‌بینی هر دوره، از میانگین ساده چند دوره قبل از آن استفاده می‌شود. برای پیش‌بینی دوره

جدیدتر، مقدار واقعی قدیمی‌ترین دوره حذف و یک دوره جدید در محاسبه میانگین اضافه می‌شود. سادگی و سهولت محاسبات و در نظر گرفتن نوسانات متفاوت در کمیّت دوره‌ها از جمله مواردی است که کاربرد آن را در سازمان‌ها زیاد نموده است؛

- مدل میانگین متحرک وزنی: این روش شبیه همان روش میانگین متحرک ساده است، با این تفاوت که به همه دوره‌ها وزن یکسانی در محاسبه میانگین داده نمی‌شود، معمولاً دوره‌های اخیر از ارزش و اهمیت بیشتری برخوردارند، بنابراین در محاسبه میانگین وزن بیشتری می‌گیرند؛
- مدل هموارسازی نمایی: این روش نوع خاصی از میانگین وزنی است که در آن به داده‌های مربوط به دوره‌های اخیر وزن بیشتری داده می‌شود و هر چه به عقب‌تر می‌رویم، به صورت نمایی، اثر داده‌های قدیمی‌تر کمتر می‌گردد، اما تمامی داده‌ها در پیش‌بینی دخالت داده می‌شوند.

۵. سناریونویسی

«سناریو» مجموعه رویدادهای پشت سر هم قرار گرفته (منظم) فرضی (احتمالی) است. به بیان دیگر، سناریو یک وضعیت فرضی مربوط به آینده یک پدیده است که در آن همه جزئیات در نظر گرفته شده است. این شیوه در سال ۱۹۵۰ و پس از جنگ جهانی دوم به وسیله ارتش امریکا مورد استفاده قرار گرفت، سپس در سال ۱۹۶۰ به وسیله هرمان کان از مؤسسه رند کالیفرنیا به ابزاری برای تصمیم‌گیری‌های تجاری بدل گشت.

سناریونویسی در سال ۱۹۶۸ در پنتاگون و برای تصمیم‌گیری‌های نظامی - اطلاعاتی به کار گرفته شد. از نظر مدیران پنتاگون، اولین و اساسی‌ترین هدف سناریو بازکردن دید مدیران است تا آن‌ها بتوانند آینده‌های دورتر را دیده و نافذ و مطمئن‌تر در مقابل عدم اطمینان و ابهام ظاهر شوند. سناریو به مدیران یک چیز با ارزش می‌دهد و آن توانایی درک دوباره واقعیت است. انواع سناریونویسی عبارت‌اند از:

- سناریونویسی پسینی: تمرکز اصلی در سناریونویسی پسینی بر بازسازی وقایع و روندهای گذشته براساس مجموعه شواهد، داده‌ها و اطلاعات گردآوری شده

می‌باشد. در واقع سناریونویسی پسینی به معنی بازسازی و احیای مجدد و دقیق کلیه رویدادهای پشت سر هم قرار گفته - که قبلاً رخ داده‌اند - می‌باشد، مانند گزارش نویسی در باره یک اغتشاش شهری یا کودتایی که قبلاً رخ داده است. این نوع سناریو برای بازسازی وقایع گذشته یا توصیف حوادث رخ داده، استفاده می‌شود. در واقع پس از واقعه انجام می‌شود. به عنوان مثال اگر کودتای ۲۸ مرداد یا اغتشاشی که روی داده است، بازسازی شود، در واقع از این نوع سناریو استفاده شده است؛

- سناریوی پیشینی: این نوع سناریو قبل از انجام واقعه در نظر گرفته می‌شود. در حقیقت این نوع سناریو را می‌توان نزدیک به مفهوم طراحی عملیات اطلاعاتی دانست. این نوع سناریو بیشتر به منظور پیش‌بینی و آینده‌نگری مورد استفاده قرار می‌گیرد.

جدول ۱: انواع مدل‌های پیش‌بینی برای سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی

روش توافق جمعی	روش کیفی	مدل‌های پیش‌بینی
روش نظرسنجی گسترده		
روش برآورد خوش‌بینانه	روش قضاوت فوری	
روش برآورد بدبینانه		
روش برآورد محتمل		
تحلیل رگرسیون	روش یا مدل‌های سببی	
مدل‌های داده - ستاده		
مدل میانگین متحرک ساده	روش سری‌های زمانی	
مدل میانگین متحرک وزنی		
مدل هموارسازی نمایی		
سناریونویسی پسینی	سناریونویسی	
سناریوی پیشینی		

۶/ب. عوامل مؤثر در انتخاب مدل‌های پیش‌بینی

مدل‌ها و روش‌هایی که به‌منظور پیش‌بینی مورد استفاده قرار می‌گیرند، هر یک از ویژگی‌های مختلفی برخوردار بوده و در شرایط خاصی کاربرد و سودمندی خواهند داشت. انتخاب هر مدل پیش‌بینی، به عوامل زیر بستگی دارد:

- برای پیش‌بینی مورد نظر، چه درجه‌ای از دقت مورد نیاز است؟
- داده‌های مربوط به وقایع گذشته مرتبط با موضوع پیش‌بینی تا چه اندازه‌ای در دسترس قرار دارند؟
- چه گستره‌ای از آینده باید مورد پیش‌بینی قرار گیرد؟
- فرصت انجام پیش‌بینی چقدر است؟
- چه میزان وقت برای بازنگری پیش‌بینی، مورد نیاز است؟
- پیش‌بینی‌کننده‌ها تا چه اندازه در امر مربوط، صاحب تجربه هستند؟

(نصرت‌پناه، ۱۳۸۴).

پاسخ سؤال‌های فوق، می‌تواند به انتخاب یک مدل مناسب بیانجامد.

۷/ب. پیش‌بینی اطلاعاتی؛ علائم، شواهد، قرائن و هشداردهی

پیش‌بینی‌های اطلاعاتی مبتنی بر برخی شواهد هستند که با روش و متد خاصی به‌دست می‌آید؛ یعنی اینکه در کار اطلاعات معمولاً شواهد و پدیده‌هایی جمع‌آوری و ارزیابی می‌شود که یکسره و کاملاً تابعی از مشاهده مستقیم نیستند. این کار براساس «شاخص‌ها»^۱، «نشانه‌ها» و «علائم»^۲ صورت می‌گیرد.

ژان فرتل (پاتولوژیست) در سال‌های اولیه قرن شانزده نوشت: بیماری‌ها در درونی‌ترین منافذ بدن نهفته است و تشخیص آن‌ها از طریق حواس ممکن نیست، اما با علائم می‌توان به‌وجود آن‌ها پی برد. محقق (پزشک) با این شواهد، به دلایلی محکم برای دریافت واقعیت به درون نهفته‌ها رهنمون می‌شود. به رغم اینکه بعد از رنسانس علم پزشکی پیشرفت شایانی کرده است، اما اکنون نیز تا حد زیادی به مطالعه اصول ظاهری و نشانه‌ها متکی است.

این فرضیه در اطلاعات نیز صادق است؛ به این معنی که تحلیلگران و ناظران اطلاعاتی در کار پیش‌بینی نیز مجبورند به نشانه‌ها و قرائن و شواهد تکیه کنند. در اینجا تحلیلگران سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی به دنبال تعیین یک مجموعه «نشانه‌های حساس»^۱ هستند. این نشانه‌های حساس در حوزه الکترونیک کاربرد زیادی داشته و حکم دریافت‌کننده حسّی را دارند. در اطلاعات تحلیلگران، حتی الامکان مجموعه سنسورها را قبلاً معین کرده و براساس آن‌ها میزان و احتمال وقوع رویدادها را مشخص می‌سازند. این فرایند موجب شکل‌گیری و تهیه انواع و اقسام پیش‌بینی‌ها می‌شود و با درک و دریافت آن‌ها سیستم‌های اعلام خطر و هشداردهی شکل می‌پذیرد.

۸/ب. الزام‌ها و بایسته‌های پیش‌بینی در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی

پیش‌بینی وسیله‌ای ارتباطی بین سازمان‌های اطلاعاتی و رده‌های تصمیم‌گیرنده اعم از فرماندهان و دیگر مسئولان سیاسی و امنیتی است. محتوا و دسته‌بندی اطلاعات و نتیجه‌گیری و پیش‌بینی نهایی، در تصمیم‌گیری‌های مدیران عالی و مسئولان، بسیار مؤثر است. یک پیش‌بینی می‌بایست از حیث محتوا دارای خصوصیت‌های ذیل باشد:

۱. مبتنی بر سابقه‌های موضوعی و ذهنی باشد:

پذیرش یک وضعیت و همچنین امکان استخراج راهبردهای پدافندی یا حتی آفندی با یک جریان زمانی، می‌تواند مدیر را به تصمیم‌گیری مناسب وادارد که دارای فرایندهایی از سیر تحولات، تغییرات و علل و عوامل موضوع و واقعه از نقطه‌های آغازین تا زمان حال باشد. البته بدیهی است باتوجه به موقعیت‌های زمانی، بعضاً بخش‌هایی از این فرایند طی گردیده و ضرورتی به تکرار این سوابق در طی یک واقعه و تهیه پیش‌بینی‌های متعدد نمی‌باشد.

۲. مبتنی بر تشریح وقایع رخ داده در بازه زمانی مشخص باشد:

باید به وقایع و رخدادهایی پرداخته شود که در حقیقت باعث نگرانی، دغدغه و توجه خاص به یک موضوع می‌شود و دستگاه اطلاعاتی با مطرح نمودن آن، باعث ایجاد حساسیت و توجه مسئولان خاص به موضوع مدنظر گردیده، این رده‌ها را به چاره‌اندیشی

و تصمیم‌گیری وادار می‌نماید و فضای ذهنی آن‌ها را براساس خواسته سازمان اطلاعاتی آماده می‌کند.

۳. مبتنی بر تجزیه و تحلیل و تفسیر باشد:

در این بخش براساس داده‌های دو بخش فوق‌الذکر، سازمان اطلاعاتی تلاش می‌نماید برای مسئولان در رده‌های تصمیم‌گیری، بسترها و زمینه‌های تصمیم را فراهم نماید. بنابراین با استفاده از سوابق امر و وقایع رخ داده و مسائل و موضوع‌های مؤثر در تشدید یا کاهش حساسیت‌ها و سابقه‌های آماری و همچنین تجزیه و تحلیل این آمارها، فضای ذهنی خواننده را برای اتخاذ تصمیم‌های مناسب و معقول فراهم می‌نماید.

۴. مبتنی بر ترسیم وضعیت نهایی باشد:

باتوجه به اینکه سازمان اطلاعاتی، وظیفه بسترسازی برای به‌کارگیری همه عده‌ها و عده‌ها را دارا می‌باشد، همان‌گونه که نقطه شروع یک جریان را و سیر تحول آن را مورد توجه و بررسی قرار داده است، باید نقطه احتمالی و پایانی را برای مسئولان و مدیران عالی ترسیم و مشخص نماید.

۵. مبتنی بر پیشنهاد باشد:

یک پیش‌بینی، در نهایت می‌بایست دارای پیشنهاد باشد تا بتواند مشورت مناسب را به مدیر عالی بدهد. پیشنهادها در یک پیش‌بینی دارای جنبه‌های مختلفی است (استراتژی‌ها، تاکتیک‌ها، تکنیک‌ها) تا مدیر بتواند براساس سایر داشته‌های خود، از این پیشنهادها استفاده نماید (مشایخ، ۱۳۸۸).

۹/ب. گام‌های اساسی برای پیش‌بینی دقیق در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و

حفاظتی

هفت گام اساسی برای انتخاب و به‌کارگیری یک مدل پیش‌بینی باید برداشته شود. این گام‌ها عبارت‌اند از:

- گام اول: تبیین مسئله یا هدفی که پیش‌بینی می‌خواهد به آن پردازد؛
- گام دوم: گردآوری داده‌های واقعی و در دسترس در ارتباط با داخل و خارج سازمان، این کار می‌تواند از طریق بررسی فعالیت‌های محیطی انجام پذیرد؛

- گام سوم: تعیین اینکه کدام روش پیش‌بینی و چه نوع داده‌هایی بهتر می‌تواند هدف‌های سازمانی را تأمین نماید؛
- گام چهارم: ایجاد فرضیه‌های خوب برای هر یک از عوامل و عناصر مورد پیش‌بینی؛
- گام پنجم: مقایسه پیش‌بینی با انتظارهای سازمان در روند انجام مأموریت‌ها؛
- گام ششم: تحلیل واریانس اغلب پیش‌بینی‌ها، انحراف از یک نوع یا موارد دیگر را نشان می‌دهند. بنابراین آن‌ها باید به دقت تجزیه و تحلیل شوند تا مشاهده شود که آیا آن‌ها ناشی از فرضیه‌ها یا مبانی پیش‌بینی بوده است یا خطایی دیگر رخ داده است؛
- گام هفتم: تعدیل پیش‌بینی و (در صورت لزوم) تنظیم مجدد آن، برای اینکه به‌صورت بهتری منعکس‌کننده واقعیات باشد (نصرت‌پناه، ۱۳۸۴).



شکل ۲: گام‌های اساسی برای پیش‌بینی دقیق در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی

۱۰/ب. رابطه بین «پیش‌بینی و غافلگیری» در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی

در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی، رابطه‌ای مستقیم بین پیش‌بینی و غافلگیری وجود دارد. غافلگیری یکی از اصول مهم در اداره امور سیاسی-امنیتی هر نظام اجتماعی است. هرگاه پیش‌بینی ممکن باشد، امکان غافلگیری کاهش می‌یابد. بر این اساس باید گفت که اطلاعات، به‌عنوان دستگاه پیش‌بینی کننده، معمولاً با چیزهایی سروکار دارد که آگاهی قبلی از آن‌ها، در انتخاب و شروع یک کار لازم است. اساساً محصول نهایی در تجزیه و تحلیل اطلاعات (و به‌طور مشخص در پیش‌بینی) ارائه هشدار است؛ که از طریق گزارش‌های پیش‌بینی صورت می‌گیرد. منظور از هشدارها آن دسته از علائم و نشانه‌هایی است که بیانگر بروز و رویداد یا پدیده‌های امنیتی (اعم از فرصت‌ها یا تهدیدها در آینده) است.

هشداردهی اعلام و ابزار نشانه‌های بروز یک واقعه از سوی دستگاه اطلاعاتی به مراجع ذی‌ربط است. منظور از اطلاعات هشداردهنده نیز پیش‌بینی احتمال تحقق رویدادی ناخواسته در آینده است که از سطح عادی فزونی یافته یا میزان احتمال آن نسبت به گذشته، افزایش چشمگیری خواهد یافت.

پس از ارائه اطلاعات هشداردهنده، که در قالب گزارش‌های پیش‌بینی صورت می‌گیرد، تحلیلگر باید به اطلاعات تخمینی روی آورد و پیامدهای احتمالی رویداد ناخواسته، به‌ویژه پیامدهایی که به احتمال زیاد برای مخاطبانش بیشترین ارزش را خواهد داشت، مورد بررسی قرار می‌دهد. البته این عقلانی نخواهد بود که تصور کنیم اطلاعات دهنده «آینده» را به میزان درست و اعتبار بالایی پیش‌بینی می‌کند، اما کاملاً منطقی است که بگوییم اطلاعات هشداردهنده، موجبات غافلگیری مکرر سیاستگذاران یا مدیران عالی را برطرف می‌کند. پیتر شیرفمن^۱ در مقاله «تحلیل اطلاعات در دوران نشر الکترونیکی داده‌ها» (۱۹۹۶) مثال‌هایی را از گزارش‌های مبتنی بر اطلاعات هشداردهنده ذکر کرده که عبارت‌اند از:

- گزارش‌های دریافتی از وابستگان حاکی است که نارضایتی در میان مقام‌های عالی‌رتبه، بالا گرفته و رئیس جمهوری نگرانی بجایی در مورد وقوع کودتا دارد؛
- این واقعیت که تیپ زرهی، که به تازگی به حومه پایتخت منتقل شده، زمانی تحت امر رئیس ستاد ارتش بوده، خطر وقوع کودتا را افزایش می‌دهد؛
- هم‌زمان با نزدیک شدن تاریخ بازنشستگی برنامه‌ریزی شده رئیس ستاد ارتش، خطر وقوع کودتا نیز افزایش یافته و هرگاه وی طبق برنامه بازنشسته شود، این خطر کاهش می‌یابد؛
- اطلاعات سرّی حاکی است که هرگاه رئیس جمهوری بخواهد رئیس ستاد ارتش را از مقامش برکنار کند، ارتش برای به دست گرفتن قدرت، طرح‌هایی را ارائه خواهد نمود (کتولی‌نژاد، ۱۳۹۰).

در اینجا تحلیلگر بایستی در طرح واقعیت‌ها، گزارش‌ها یا استنباط‌هایی که اساس محاسبات و پیش‌بینی‌های موجود را شکل می‌دهد، کاملاً صراحت داشته باشد. بر این اساس، در پیش‌بینی با دو نوع اطلاعات و یا دو نوع داده‌ها سروکار داریم: ۱. اطلاعات هشداردهنده؛ ۲. اطلاعات تخمینی.

۱۱/ب. هم‌قرین بودن پیش‌بینی و برآورد در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی

در برخی از جوامع اطلاعاتی معمولاً برآورد و پیش‌بینی را دارای ماهیتی یکسان می‌دانند و آن‌ها را به یک مفهوم مطرح می‌سازند. آنچه مهم است برآورد و پیش‌بینی از جنس ابزار است و صرف‌نظر از اینکه یکی در معنای دیگری به کار رود یا تفاوت قائل شویم، نوع بهره‌برداری از برآورد و پیش‌بینی است که کار مدیران را در تصمیم‌گیری و آینده‌نگری آسان می‌سازد. غایت و وظیفه اصلی اطلاعات، پیش‌بینی وقایع ناگوار و ناخوشایند آتی است. در فعالیت نظام‌های اطلاعاتی، پیشی‌گرفتن بر «حوادث»^۱ امری ضروری است؛ زیرا مانع غافلگیری، فریب و شکست اطلاعاتی می‌گردد. از منظر ضد اطلاعاتی، پیش‌بینی تهدیدها به منظور مشخص ساختن مجموعه خطرها و پدیده‌های

منفی (ضدامنیتی) صورت می‌پذیرد که در یک چشم‌انداز قابل حصول و در آینده (دور یا نزدیک) رخ خواهند داد.

در برآورد تهدیدها، باید مشخص کرد که چه نوعی تهدید یا خطری، در کجا، چگونه، از چه منبعی، از چه طریق یا طرقی و چه وقت ظهور یافته و تحقق می‌یابد. در برآورد تهدیدها، علاوه بر نیات و توانمندی‌ها و امکانات حریف، باید به «آسیب‌پذیری‌های»^۱ موضوع یا سیستم خودی نیز توجه شود؛ زیرا به تجربه ثابت شده که در اغلب مواقع، بالفعل شدن تهدیدها، مرهون وجود یا تشدید آسیب‌پذیری‌هاست.

در ارزیابی کارآمدی دستگاه‌های اطلاعاتی، بخش قابل توجهی از معیارها معطوف به نحوه رفتار و تحلیل داده‌های جمع‌آوری شده از سوی مأموران اطلاعاتی، به‌منظور تعیین مقاصد حریف و به‌طور کلی برآورد تهدیدها می‌باشد؛ به این سبب، این مهم به‌وسیله نخبه‌ترین و کارآمدترین گروه‌های تجزیه و تحلیل‌گر انجام می‌شود. ساختار دستگاه‌های اطلاعاتی نیز باید متناسب با نوع و کیفیت تهدیدها باشد. برآورد تهدیدها براساس علائم و نشانه‌ها صورت می‌گیرد و محصول‌های مربوط به گزارش‌های برآورد تهدیدها، پیش‌بینی و هشداردهی است.

برآورد تهدیدها نباید صرفاً براساس حدس و گمان استوار باشد؛ بلکه باید نتیجه یک فرایند جدی، عقلانی، تحقیقات بی‌طرفانه، فعالیت دقیق اطلاعاتی، داده‌ها، «شواهد و قرائن»^۲، «تجزیه و تحلیل عینی»^۳ و نه صرفاً براساس «مدل‌های ذهنی و ظنی» یا «شهودی»^۴ تحلیل‌گر باشد. مرجع گزارش‌های برآورد تهدیدها معمولاً سیاستگذاران، دستگاه‌های اجرایی یا خود دستگاه اطلاعاتی است. برآورد تهدیدها و پیش‌بینی دقیق پدیده‌های امنیتی، منجر به ایجاد طرح‌های مؤثر و اضطراری برای رویارویی با وضعیت‌های تهدیدآمیز می‌گردد.

ماهیت اقدام سیاسی نیازمند توانایی پیش‌بینی حوادث آینده است. البته برآوردهای دقیق به مدل ذهنی تحلیل‌گر و دقت و تکامل اطلاعات وابسته است. تحولات بالقوه و

-
- . Vulcantries
 - . Evidents
 - . Factual Analysis
 - . Intuitional Model

احتمالی بر پایه تحلیل عواملی نظیر نیت و توانایی‌ها مبتنی است که در کنار یکدیگر و به لحاظ منطقی، آینده‌ای مشخص را ترسیم می‌کنند. اگر یک یا تعداد بیشتری از این عوامل تغییر کند و یا درست نباشد، مبنای برآورد درست نخواهد بود؛ مبنای برآورد باید مشخص و واضح باشد. وقایع موجود باید حامی چنین مبنایی باشند و فرضیه‌ها نیز باید از رویه‌های گذشته یا بسط منطقی آنچه دانسته شده است، به دست آید. هرگونه برآورد باید براساس استدلال‌های درست قیاسی یا استقرایی استوار باشد (دانش اطلاعاتی دوم، ۱۳۸۶: ۱۵).

در حقیقت، برآورد و پیش‌بینی، بستری را مهیا می‌سازد که تحلیلگران و کارشناسان برمبنای آن بتوانند منطقه خطر در آینده را مشخص کنند. اگر برآورد و پیش‌بینی غلط باشد یا برمبنای اطلاعات نادرست یا ناقص صورت گرفته باشد، عدم کفایت و قدرت خود را اعلام کرده است. تشخیص این مهم به عهده تحلیلگران در سرویس اطلاعاتی است. یک برآورد و پیش‌بینی اطلاعاتی، خواه هفته‌ها کار مداوم تجزیه و تحلیل را پشت سر گذاشته باشد و خواه یک شبه به وجود آمده باشد، محصول نهایی سال‌ها آموزش و تجربه در امر تجزیه و تحلیل است و آموزش و تجربه، در تجزیه و تحلیل جزو جدانشدنی برآورد و پیش‌بینی اطلاعاتی است.

برآورد و پیش‌بینی اطلاعاتی به چند علت زیر حلقه نهایی و فعالیتی مستقل در تجزیه و تحلیل است:

- توصیف‌ها، تجزیه و تحلیل، تفاسیر و تبیین‌های به عمل آمده، پایه و مقدمه پیش‌بینی را تشکیل می‌دهند؛
- برآورد و پیش‌بینی، فعالیتی است کاملاً تخصصی و روش‌مند که فنون آن از سایر فنون تجزیه و تحلیل مستقل است؛
- برآورد و پیش‌بینی خود پایه سیاست‌گذاری است؛
- به طور کلی، کیفیت و هدف‌های برآورد و پیش‌بینی با سایر ابعاد و مراحل تجزیه و تحلیل متفاوت است (فصلنامه پژوهشی دانشکده اطلاعات، ۱۳۸۵: ۲۳).

یک سازمان اطلاعاتی وظایف خود را انتخاب نمی‌کند، بلکه برنامه کاری سازمان در واقع توسط دشمن تعیین می‌شود، نشانه‌های اولیه فعالیت خصمانه یا حتی «برآورد و

پیش‌بینی» در مورد حرکت دشمن، براساس شواهد واضح و قابل درک، آغازگر ماجرا هستند (مشایخ، ۱۳۸۸).

۱۲/ب. کارکرد پیش‌بینی اطلاعاتی در سیاستگذاری‌ها و تصمیم‌گیری‌های کلان

حکومتی

پیش‌بینی در امور اطلاعاتی، مقدمه‌ای ضروری برای سیاستگذاری و تصمیم‌گیری کلان تلقی می‌شود. مطالعات پیش‌بینی و آینده‌نگری اطلاعاتی، باید مبتنی بر تفکر و تحلیل گذشته‌نگر بسیار گسترده، بررسی همه‌سو نگر وضع موجود، کثرت‌گرایی در پیش‌بینی‌ها و سناریوسازی‌های مربوط به آینده باشد و نیز باید بر معیارهایی از قبیل اعتبار مدل‌ها، دقت اطلاعات و دقت در پیش‌بینی، استوار باشد. آینده را تغییر الگوها و مدل‌ها می‌سازد؛ الگوها محدودیت‌ها را تعریف کرده و به ما می‌گوید در محدوده‌ها چگونه عمل کنیم تا موفق باشیم. بررسی روندهای کلان، روش دلفی، مطالعه پیمان‌ها، استراتژی‌ها و چشم‌اندازهای کشورها و سازمان‌های منطقه‌ای و بین‌المللی و به‌ویژه فرایند جهانی شدن و جهانی‌سازی، بینش و نگرش تحلیلگران اطلاعاتی را برای پیش‌بینی‌های واقعی‌تر تقویت می‌کند. هرچه پیش‌بینی به حیطة‌ها و حوزه‌های مطالعات محدودتری مربوط شود، نیاز به استفاده از متخصصان علوم و رشته‌های مدنظر بیشتر و دقت پیش‌بینی‌ها بالاتر خواهد بود (مظفری، ۱۳۸۴: ۶۹).

بهره‌گیران جامعه اطلاعاتی، نیازمند سناریو و آینده‌نگری‌های کارشناسان بررسی می‌باشند. به چند دلیل زیر، مسئولان و مصرف‌کنندگان جامعه اطلاعاتی، نیازمند پیش‌بینی‌های سرویس‌های خود هستند:

- دگرگونی‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و حتی فنی و تکنولوژیک، برنامه‌های کوتاه مدت و دراز مدت کشور را بدون پیش‌بینی‌های قبلی غیر ممکن می‌سازد. به سخن دیگر، هر قدر سریع‌تر برانید، به همان نسبت چراغ‌های جلوی اتومبیل شما مسافت دورتری را باید روشن کند؛

- باتوجه به پس‌افتادگی - که در ذات ساختارها و رفتارهاست - اگر سیاستمداران امنیتی نیازمند محصول دگرگونی‌های آینده هستند، بذر آن را از امروز باید بیفشانند؛
- بدون برداشت مشخصی از وضعیت آینده محیط و فضای سیاسی، امکان تصمیم‌سازی سازمان‌های اطلاعاتی و حفاظتی سلب می‌شود؛
- ضرورت تصمیم‌گیری منظم امنیتی (سیستماتیک) موجب می‌شود که مسئولان اطلاعاتی به توجیه صریح و از پیش روشن شده امور آتی توجه داشته باشند.

بر این اساس، سیاستمداران لازم می‌بینند همواره چشم‌اندازهای آتی، ابهام‌های پیش‌رو، احتمال‌های جایگزین و دیدگاه‌های کارشناسان امنیتی را در کنار خود داشته باشند. نحوه پیش‌بینی و داده‌پردازی سرویس حفاظتی و اطلاعاتی و چگونگی داده‌ها، در شکل دادن به خط مشی‌های سازمانی تأثیر جدی دارد (ا، ز، ۱۳۸۵: ۱۶).

تشکیلات اطلاعاتی، با برآورد تهدیدها، مسئولان نظام سیاسی را از سرگشتگی رها می‌سازند. تذکر این نکته لازم است که امروزه تصمیم‌سازان سیاسی، به‌ویژه آن‌ها که در سطوح بالایی از قدرت قرار دارند، نمی‌توانند تنها بر تفاسیر شهودی خود تکیه کنند و پیش‌بینی‌های شخصی خود را ملاک قرار دهند. زمانی وینستون چرچیل (نخست وزیر انگلستان) گفته بود «سیاستمدار هنرمند، کسی نیست که بتواند آینده را پیش‌بینی کند، بلکه کسی است که بتواند دلایل عدم موفقیت در پیش‌بینی‌های خود را توضیح دهد». امروزه می‌دانیم که سیاستمدار هنرمندی که مستقلاً بتواند آینده را پیش‌بینی کند، کمتر وجود دارد؛ از این‌روست که پیش‌بینی اطلاعاتی یک ضرورت تام سیاسی برای مسئولان ارشد حکومتی تلقی می‌شود.

شرمن کنت (نویسنده کتاب اطلاعات استراتژیک برای سیاست جهانی امریکا) وظیفه اصلی اطلاعات را تهیه هشدارها، آینده‌نگری و پیش‌بینی وقایع آینده دانسته است، هرچند چنین تخمین‌هایی نباید به‌صورت حدس و گمان باشد؛ بلکه باید به‌صورت نتیجه یک فرایند جدی عقلانی و عملی باشد. سرویس اطلاعاتی در قالب فعالیت‌های بررسی‌گونه

خود، به‌ویژه پیش‌بینی‌های تخصصی، مهم‌ترین حافظ امنیت ملی و ثبات سیاسی به‌شمار می‌آید. در واقع حداقل وظیفه خرده‌نظام‌های بررسی در نظام اطلاعاتی، سنجش مستمر، روش‌مند و نظام‌مند اوضاع امنیتی و میزان ثبات سیاسی در کشور برای مدیران دستگاه اطلاعاتی و مسئولان ارشد نظام است؛ تا ایشان همواره به لحاظ امنیتی در جریان وضعیت کشور قرار داشته باشند. در همین قالب است که می‌توان اطلاعات را یک وسیله اعمال قدرت و مکمل آن دانست.

یکی از مهم‌ترین کارویژه‌های اطلاعات، پیش‌بینی دقیق و هشدار نسبت به وقایعی است که بر منافع و امنیت ملی اثر می‌گذارند؛ سیاستگذاران نیاز مبرمی به پیش‌بینی‌های اطلاعاتی در این خصوص دارند. رابرت گیتز (رئیس اسبق سازمان اطلاعات مرکزی آمریکا) درباره ضرورت پیش‌بینی در امر سیاستگذاری کلان حکومتی گفته است: هرچند هیچ‌کس نمی‌تواند شکل حوادث آینده را پیش‌بینی کند، اما مهم‌ترین کاری که جامعه اطلاعاتی می‌تواند انجام دهد، کمک‌کردن به سیاستگذاران از طریق ارائه گزینه‌هایی به ایشان، در هنگام بروز بحران است.

۱۳/ب. کارکرد پیش‌بینی اطلاعاتی در حوزه مدیریت بحران‌های امنیتی

بحران، مقوله‌ای است که تمامی جوامع و سازمان‌ها کم‌وبیش به طریقی با آن مواجه بوده که این جوامع را دچار یک نوع آناتومی و آشفتگی می‌کند؛ بنابراین نیازمند مدیریتی هوشمندانه هست که بتوان هرج و مرج موجود را از بین برد. در گذشته نگاه به مدیریت بحران، به این‌گونه بود که مدیریت بحران یعنی خاموش کردن آتش؛ این بدین معنی است که بعد از وقوع اتفاق، فکری به حال آن می‌کردند؛ اما امروز معتقدند که بایستی قبل از اینکه اتفاق رخ دهد از وقوع آن جلوگیری کرد؛ یعنی پیشگیری قبل از درمان.

براساس معنای اخیر باید تدابیری از سوی اندیشمندان و مدیران در مورد اتفاق‌های آینده اندیشیده شود تا از وقوع آن جلوگیری یا در صورت بروز، از خسارت‌های احتمالی کاهش و امداد رسانی نسبتاً بهتری انجام گیرد. به روشنی می‌توان ادعان نمود که امروزه بحران‌های امنیتی چه در حوزه‌های طبیعی و چه سازمانی و اجتماعی، یکی از مسائل جدی محسوب گردیده و نیازمند اقدامی عاجل و اتخاذ تدابیر مناسب است. هرگونه

غفلت و سهل انگاری در مواجهه با بحران‌های امنیتی، می‌تواند پیامدهای بسیار خطرناکی را برای جامعه به دنبال داشته باشد (مصطفی‌نژاد، ۱۳۸۹: ۱۳).

نگرشی هدفمند به وقایع گذشته با توجه به وجود ذخایر ارزشمند تجربه در آن، شرایط تفکر را فراهم می‌نماید. نهادینه‌شدن این اقدام (مطالعه وقایع گذشته) در چرخه فعالیت‌های اطلاعاتی و فرایند مدیریتی آن، تنها ارزش‌گذاری به تاریخ نیست؛ بلکه با هدف به استقبال آینده رفتن است (قصری، ۱۳۸۸: ۲۵۴).

بحران‌ها برآیند عملکرد متقابل عواملی هستند که در حال تأثیرگذاری بر یک پدیده یا موضوع خاص اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و... بوده ولی به دلیل ضعف تشخیص تحلیلگران اطلاعاتی، مورد توجه واقع نشده و در نتیجه کسی منتظر زمان تأثیر آن نبوده و در هنگام تأثیرگذاری و ایجاد تغییر در واقعیت‌های موجود، به دلیل مواجهه با شرایطی خلاف انتظار همه محاسبه‌ها به هم ریخته شده و در نتیجه وحشت، اضطراب، بحران‌زدگی و دستپاچگی جمعی به وجود می‌آید. وقوع بحران‌ها حتی به صورتی محدود نیز می‌تواند با به چالش کشیدن قدرت انحصاری در اختیار دولت و اختلال در فرایند عادی جامعه، پیامدهای امنیتی مهمی را بر جای گذارد.

در این راستا، پیش‌بینی نقش اساسی در مدیریت بحران‌های امنیتی دارد. در واقع پیش‌بینی یک ضرورت در سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی است. مقوله امنیت و دستگاه‌های ذی‌ربط با آن، به شدت با بحث بحران امنیتی و نیز پیش‌بینی مرتبطند. اساساً باید گفت پیش‌بینی و کشف و درک افق‌های تازه و نیز آگاهی در مورد مناطق خطر آینده، مبانی شکل‌گیری و ادامه حیات سازمان‌های اطلاعاتی تلقی می‌شود؛ بدان حد که باید ساختار دستگاه اطلاعاتی، متناسب با تهدیدهای موجود و تهدیدهای پیش رو که پایه‌گذار بحران امنیتی است، تنظیم شود. به‌طور مشخص، بین تهدید و امنیت تعامل و ارتباطی جدی وجود دارد. در حقیقت، تهدید و امنیت دو روی یک سکه‌اند و چون «تهدیدها مقولاتی هستند که اساساً باید پیش‌بینی‌پذیر باشند و پیش‌بینی شوند»، بنابراین طرح‌ریزی هرگونه تشکیلات امنیتی باید بر پایه پیش‌بینی و برآورد تهدیدها و پیشگیری از بحران‌های امنیتی باشد.

اساساً پیش‌بینی، یک موضوع بین رشته‌ای^۱ است. موضوع‌های امنیتی و استراتژیک بیشتر برمبنای روند جاری و آینده اوضاع و با در نظر گرفتن شرایط پیچیده بین‌المللی و اوضاع داخلی کشور باید پیش‌بینی و ارزیابی شوند؛ سپس برمبنای آن و به منظور تأمین هدف‌های سیاسی و کسب برتری نسبت به حریفان، طرح‌ها و سناریوهای انعطاف‌پذیر گوناگونی را باید پیگیری کرد. در عرصه اقدام اطلاعاتی نیز وضعیت‌های خودی و حریف و همچنین شرایط محیطی، پیوسته در معرض تغییر و تحول قرار دارند. در کشاکش این فعل و انفعال‌ها، مسائل و مشکلات و مخاطراتی بروز می‌کند یا فرصت‌هایی جدید به دست می‌آید که برای رویارویی با بحران‌ها، مقابله با تهدیدها، بهره‌گیری از فرصت‌ها، به شیوه‌های خاص تجزیه و تحلیل باید روی آورد (کتولی‌نژاد، ۱۳۹۰: ۹۵-۹۴).

ب. دلایل کم‌توجهی به مقوله پیش‌بینی در سازمان‌های اطلاعاتی

به‌طور کلی پیش‌بینی دارای ویژگی‌های زیر است:

- پیش‌بینی را به لحاظ کیفیت، روش‌ها و هدف‌ها باید مقوله‌ای مستقل در بررسی اطلاعاتی تلقی کرد؛
- پیش‌بینی حلقه اتصال سیاستگذاری‌ها (درون و برون‌سازمانی) با اطلاعات است؛
- یافته‌ها و اطلاعات جمع‌آوری شده، مبنای اصلی پیش‌بینی هستند و رابطه متقابلی بین این دو مقوله وجود دارد؛
- پیش‌بینی اطلاعاتی، تکنیک‌ها و روش‌های پیچیده و خاص خود را داراست؛
- به این ترتیب است که با ابزار اطلاعات می‌توان به گونه‌ای قانون‌مند، آینده را نظاره کرد و مجموعه‌ای از گزینه‌ها و احتمال‌ها را مطرح نمود تا به کمک آن‌ها بتوان با پیامدهای غیرمترقبه یا ابهام‌آمیز آتی، با آمادگی و آگاهی مناسب روبه‌رو شد. به سخن دیگر، پیش‌بینی اطلاعاتی محصول پایه را برای تصمیم‌گیری‌های استراتژیک، تاکتیکی و عملیاتی تهیه می‌نماید.

باوجود این همه اهمیت، این سؤال همواره قابل طرح است که چرا در نظام‌های اطلاعاتی - به‌ویژه سرویس اطلاعاتی خودی - به مقوله پیش‌بینی کم‌توجهی شده است. به راستی علت کم‌توجهی به پیش‌بینی در مباحث اطلاعاتی، در سرویس‌های امنیتی و حتی در مطالعات و آموزش‌های تخصصی اطلاعاتی چیست؟ و چرا این موضوع با همه اهمیتی که دارد، مورد توجه مدیران آموزشی قرار نگرفته است؟ مهم‌ترین عوامل این بی‌توجهی را می‌توان به شرح زیر مطرح کرد:

- عدم ایجاد شرایط مطلوب معرفت‌شناختی برای مسئولان و متصدیان اطلاعاتی و امنیتی کشور، که در حقیقت کمتر خود را نیازمند پیش‌بینی و برآوردهای دقیق دانسته‌اند؛
- روزمرگی و پرداختن به مسائل آنی: نظام جمع‌آوری فعلی داده‌ها، به‌جای داده‌های اطلاعاتی، بیشتر درصدد گردآوری شواهد و مدارک است. تحلیل داده‌ها بیش از اندازه محدود است و به همین منوال تحلیلگرانی که در این زمینه کار می‌کنند، بعضاً شم اطلاعاتی ندارند؛
- نبود منطق و متدولوژی‌های خاص پیش‌بینی و خلأهای تکنیکی در این زمینه که ناشی از عدم توجه متخصصان و کارشناسان و اساتید ذی‌ربط بوده است. فقدان پرداخت مناسب به روش و منطق خاص پیش‌بینی در ادبیات امنیتی و اطلاعاتی، یک خلأ جدی و اساسی معرفت‌شناختی و علمی برای اساتید، محققان، دانشجویان و کارشناسان مسائل سیاسی، اجتماعی، اطلاعاتی و امنیتی به‌شمار می‌آید. به جرئت باید گفت که در این حیطة تاکنون بررسی دقیق زمینه‌ای و روش‌یابی صورت نگرفته و اغلب با این امر مهم، با اغماض برخورد شده است؛
- عدم ایجاد پایگاه تعریف شده و مشخص و نیز نقش‌های علمی و تخصصی برای تحلیلگران اطلاعاتی در زمینه پیش‌بینی رخدادهای آتی؛
- کیفیت غیر مبتکرانه کار اطلاعاتی و فقدان جایگاه هنر اطلاعات در سازمان‌های اطلاعاتی و در اغلب موارد تکیه بر روش‌های سنتی. درواقع

ابتکارهای شخصی، مهارت، خلاقیت، مهارت‌های علمی و تخصصی برای پیش‌بینی دقیق، امری مهم و ضروری‌اند. نباید فراموش کرد که «هیچ‌گاه کیفیت اطلاعات تولید شده، از کیفیت تولیدکنندگان آن بالاتر نخواهد رفت»؛

- برخی پیش‌بینی‌های انجام شده، فاقد چارچوب علمی بوده و دقیق نیستند؛ چون مبتنی بر توصیف و شناخت کامل نبوده و از مبانی روش‌شناختی خاص نیز بی‌بهره‌اند. از سوی دیگر ارائه گزارش‌های پیش‌بینی - که نسبتاً کلیشه‌ای تنظیم شده‌اند - نیز در ایجاد بدبینی و عدم احراز جایگاه مشخص در فعالیتهای بررسی اطلاعاتی مؤثر بوده‌اند.

۱۵/ب. موانع و محدودیت‌های سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی برای

پیش‌بینی دقیق پدیده‌های امنیتی

- برخی اشکال‌ها و عیوب پیش‌بینی پدیده‌های امنیتی، به صورت مختصر عبارت‌اند از:
 - کمبود اطلاعات: با اطلاعات ناقص و ناکافی، تحلیلگر قادر به تحلیل واقعی نمی‌باشد و اگر نظری داده شود بر مبنای اطلاعات ناکافی بوده و احتمال خطای آن بسیار زیاد است؛
 - محافظه‌کاری: یکی از آفت‌های مهم، محافظه‌کاری است که امروزه تصمیم‌گیرندگان را با خطا در تصمیم‌گیری مواجه ساخته است. اگر تحلیلگری با واقعیتی مواجه شد که به نظرش رسید ممکن است به مذاق مدیر یا رئیس تلخ بیاید، فضا باید به گونه‌ای باشد که بی‌واهمه مطرح نماید؛ زیرا این حقایق مبنای تصمیم‌گیری‌های منطقی، صحیح و اصولی هستند. محافظه‌کاری، آینده را خیالی و غیرواقعی ترسیم می‌سازد، بنابراین برنامه‌هایی که بر این مبنا تنظیم می‌شوند، کارآمد نخواهند بود؛
 - فریب: آمارها ممکن است ما را فریب دهد. در استفاده از آمار باید همه جوانب سنجیده شود و تأثیر فاکتورهای مختلف بر آن‌ها مدنظر قرار گیرد، در غیر این صورت، استناد به آمار کاهش و افزایش، بدون در نظر گرفتن

- جوانب، تحلیلگر را به بی‌راهه می‌برد. فضای کاذب و جو روانی پیرامون موضوع‌های جامعه و سازمان، در پیش‌بینی دقیق و علمی، تأثیر جدی دارد؛
- اشکال‌های روش‌شناختی: روش رسیدن به حقیقت و روش احصای تهدیدها و آسیب‌پذیری‌ها از اهمیت شایانی برخوردار است. اگر به صورت کلیشه‌ای صرفاً به یکی از روش‌های پیمایشی یا توصیفی و یا پرسشنامه‌ای و... به تحقیق و بررسی پردازیم و روش را متناسب با موضوع انتخاب نکنیم؛ نتیجه به دست آمده، ما را به خطا می‌برد. به‌عنوان مثال: اگر به دنبال میزان رضایتمندی کارکنان هستیم و به آمار و ارقام خدمات ارائه شده استناد کنیم، خطای بزرگی است؛ چرا که اثر این خدمات باید منجر به رضایتمندی شود و حجم و مقدار آن‌ها ملاک نیست؛ بلکه احساس درونی خدمات‌گیرندگان نتیجه مطلوب را فراهم می‌سازد؛
 - فقدان چارچوب نظری: فرهنگ‌سازی و استانداردسازی فعالیت‌ها و ایجاد فرهنگ مشترک، از دیگر نواقص مشهود در حوزه پیش‌بینی است. به‌عنوان مثال: درخصوص اینکه منظور از جنگ نرم چیست؟ اگر فرهنگ واحدی نباشد، هرکس تعبیری متفاوت از جنگ نرم دارد و براساس تعبیر خود، پیرامون آن موضوع تحلیل می‌کند و بدیهی است که در پیش‌بینی موضوع‌های مربوط به جنگ نرم نیز دچار اشتباه خواهد شد؛
 - هزینه هنگفت شکست: یک پیش‌بینی اطلاعاتی نادرست می‌تواند فاجعه‌آفرین باشد. برعکس در علوم طبیعی، شکست که در نتیجه ابطال یک تئوری و یا طرد یک فرضیه پدید می‌آید، فاجعه محسوب نمی‌گردد. بنابراین هزینه بالای خطا، مأموران اطلاعاتی را خودبه‌خود به احتیاط و دقت بیش از اندازه گرایش می‌دهد؛ تا دائماً بکوشند از عبارات چند پهلو و مبهم استفاده کنند تا راه فرار را در صورت ضرورت برای خود باز بگذارند؛
 - پیچیدگی مسائل اطلاعاتی: ناممکن بودن اجرای آزمایش‌های سامان‌یافته و مجزا ساختن عوامل دخیل در اغلب موضوع‌های اطلاعاتی، چالش بزرگی در

برابر تحلیلگر پدید می‌آورد. حتی اگر مشخص ساختن قوانین حاکم بر رفتار حریف ممکن بود و حتی اگر کاربرد روش علوم طبیعی در تحقیقات اطلاعاتی پذیرفته می‌شد، بازهم مسائلی که از این کاربرد ناشی می‌شود، آن‌قدر بزرگ و گسترده است که هر نوع پیش‌بینی علمی را با مشکل مواجه می‌سازد؛

- تعصب و محدودیت‌های ذهنی تحلیلگر و میل به تفسیر وقایع براساس ذهنیت خاص: اگر ما در بررسی‌ها و تحلیل‌ها از قبل منتظر نتیجه‌ای خاص باشیم، تمام تلاش‌ها را به سمتی سوق می‌دهیم تا نتیجه مدنظر حاصل شود؛ ولی این نتیجه واقعی نیست و ما به بی‌راهه رفته‌ایم. تحلیلگر سازمان اطلاعاتی باید ذهن خود را پاک کند، بی‌طرف باشد، واقع‌بین باشد، نظرها و تعصب‌های شخصی را در تحلیل‌ها و بررسی‌ها دخالت ندهد و بتواند پیش‌بینی دقیقی از موضوع‌های مبتلا به داشته باشد (مشایخ، ۱۳۸۸: ۴۹-۴۸).



شکل ۳: موانع و محدودیت‌های سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی برای پیش‌بینی دقیق پدیده‌های امنیتی

نتیجه گیری

پیش بینی علمی پدیده های امنیتی، یکی از کارکردهای اساسی و قابل توجه سازمان های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی است. پیش بینی وسیله ای ارتباطی بین سازمان های اطلاعاتی و رده های تصمیم گیرنده اعم از فرماندهان و دیگر مسئولان سیاسی و امنیتی است. مواردی از قبیل: محتوا، دسته بندی اطلاعات، نتیجه گیری و پیش بینی نهایی، در تصمیم گیری های مدیران عالی و مسئولان، امری بسیار مؤثر است. امروزه سرعت تحول ها و وقایع ایجاب می نماید تا سازمان های اطلاعاتی، کارکرد شایسته ای در این زمینه داشته باشند.

پیش بینی پدیده ها نتیجه جمع آوری کیفی اطلاعات و تحلیل صحیح آن است، هر چند که اکثر تحلیلگران به مشکلات مربوط به برخورد با ناشناخته ها واقف هستند؛ چون آینده را نه می توان پیش بینی کرد و نه می توان به آنچه در ذهن رهبران می گذرد، پی برد؛ ولی می توان براساس دلایل و شواهد موجود و با کمک علم و تجربه پیش بینی نمود، اما فراهم آوردن دلایل و شواهد و نشان دادن روابط وابسته به یکدیگر که در واقع اساس تصمیم گیری ها را تشکیل می دهد، می تواند تفاوت پیش بینی هایی که براساس دلایل و شواهد و پیش بینی هایی که از روی حدس و گمان صورت گرفته است را تعیین نماید. این تمایز بدین معناست که پیش بینی براساس شواهد، همواره به یک پاسخ صحیح و پیش بینی براساس حدس و گمان، به یک پاسخ غلط منجر می شود. پیش بینی براساس دلایل و شواهد نیز در مواردی به نتیجه گیری غلط منتهی شده است. تفاوت اصلی این است که در پیش بینی های واقعی، دلایل، شواهد و نیز منطق تحلیل، روشن و شفاف می باشند.

باتوجه به این موارد، بدیهی است سازمانی قادر به انجام امور فوق و وظایف متعدد دیگر است که با بهره گیری از کارکنان مجرب و آموزش دیده، نسبت به پیش بینی مناسب، قابل اعتماد و صحیح اقدام و نتایج حاصله را به موقع در اختیار تصمیم گیرندگان قرار دهد. در غیر این صورت پیچیده ترین سازمان های اطلاعاتی نیز گاهی اوقات در پیش بینی دچار اشتباه های جبران ناپذیر می شوند. البته پیش بینی، جنبه تخمینی و تقریبی دارد و بر احتمال وقوع رویدادها تأکید می کند - نه بر اینکه قطعاً اتفاق خواهد افتاد - اگرچه تلاش

بر آن است که با استفاده از روش‌های علمی و آماری، این پیش‌بینی‌ها به واقعیت نزدیک شوند، اما یک پیش‌بینی‌کننده هیچ‌گاه ادعایی بر مطلق‌بودن پیش‌بینی‌هایش ندارد.

پیشنهادها:

۱. ایجاد سازوکاری منطقی و علمی برای افزایش قدرت ریسک تحلیلگران جامعه اطلاعاتی در زمینه ارائه پیش‌بینی پیرامون پدیده‌های امنیتی و البته حمایت مدیران از این قبیل تحلیلگران؛
۲. سرفصلی تحت عنوان «پیش‌بینی اطلاعاتی» در دوره‌های عرضی یا طولی برنامه‌های آموزشی سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی در برنامه تفصیلی مربوطه درج گردد؛
۳. استفاده از نخبگان جامعه اطلاعاتی، اساتید دانشگاه‌های معتبر و... به‌منظور آشنایی با بهترین روش‌های کمی و کیفی پیش‌بینی و ارائه الگوهای مطلوب و کارآمد برای تحلیلگران جامعه اطلاعاتی؛
۴. برگزاری اتاق‌های فکر، همایش‌ها، کنفرانس‌ها، گردهمایی تخصصی و هم‌اندیشی‌های علمی در سطح سازمان‌های اطلاعاتی، امنیتی و حفاظتی به‌منظور بهره‌گیری از آخرین تجربه‌ها و یافته‌های علمی درخصوص انواع فنون پیش‌بینی؛
۵. تدوین و اجرای طرح‌های مطالعاتی ویژه با رویکرد پیش‌بینی پدیده‌های امنیتی در سطح سازمان‌های جامعه اطلاعاتی؛
۶. اعمال سیاست‌های تشویقی و ترغیبی درخصوص تحقیق و تألیف کتب و مقاله در زمینه پیش‌بینی اطلاعاتی در سطح سازمان‌های مربوط به جامعه اطلاعاتی.

منابع

- «قرآن کریم».
- ا، ز (۱۳۸۵)، «مفهوم و جایگاه پیش‌بینی در بررسی اطلاعاتی»، فصلنامه پژوهشی پاییز، ویژه جامعه اطلاعاتی، تهران: انتشارات دانشکده امام باقر(ع).
- دیویدای، چارترز و همکاران (۱۳۸۲)، «تجزیه و تحلیل و ارزیابی اطلاعات»، ترجمه معاونت پژوهشی دانشکده امام باقر(ع)، تهران: انتشارات دانشکده امام باقر(ع).
- صالحی، محمود (۱۳۸۷)، «پیش‌بینی اطلاعاتی»، فصلنامه شماره اول جامعه اطلاعاتی، تهران: انتشارات مرکز آموزشی پژوهشی شهید سپهبد صیاد شیرازی.
- طلایی، رضا (۱۳۹۴)، «تجزیه و تحلیل پدیده‌های امنیتی در سازمان‌های اطلاعاتی و حفاظتی؛ با استفاده از تکنیک تحلیل گفتمان»، فصلنامه مطالعات حفاظت و امنیت انتظامی، سال دهم، شماره ۳۴.
- عساریان‌نژاد، حسین، واحدی، مرتضی (۱۳۸۵)، «سازمان‌های اطلاعاتی در عصر جهانی شدن»، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، بهار و تابستان، تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
- علوی‌فر، سید ناصر (۱۳۸۲)، «جهان زیر سلطه سازمان‌های اطلاعاتی»، تهران: مؤسسه نشر دواوین.
- «فرهنگ لغت معین».
- فیروزآبادی، سید حسن (۱۳۸۶)، «آینده‌نگاری راهبردی در دکترین مهدویت»، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال نهم، شماره ۳۱ و ۳۲، تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی.
- قصری، محمد (۱۳۸۸)، «مدیریت دانش و پلیس»، تهران: انتشارات سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا، پژوهشکده منابع انسانی.
- کنولی‌نژاد، خدابخش (۱۳۹۰)، «فن بررسی و تجزیه و تحلیل اطلاعاتی، حفاظتی و امنیتی»، معاونت نیروی انسانی ساحتاناجا، تهران: حدیث کوثر.
- لوونتال، مارک.ام (۱۳۸۷)، «فرایند اطلاعات از اسرار تا سیاست»، ترجمه علیرضا غفاری، تهران: انتشارات دانشکده امام باقر(ع).

- مشایخ، عباس (۱۳۸۸)، «برآورد حفاظتی اطلاعاتی»، دانشگاه علوم انتظامی، تهران: انتشارات دانشگاه علوم انتظامی.
- مصطفی‌نژاد (۱۳۸۹)، «مدیریت بحران قومی با رویکرد انتظامی (مبانی، اصول و الگوها)»، دفتر تحقیقات کاربردی فرماندهی انتظامی تهران بزرگ، تهران: انتشارات زرد.
- مظفری، علی (۱۳۸۴)، «پلیس و آینده‌نگری»، فصلنامه دانش انتظامی، سال هفتم، شماره دوم، تهران: ایمان.
- معاونت پژوهشی دانشکده اطلاعات (۱۳۸۵)، «فصلنامه پژوهشی دانشکده اطلاعات»، شماره ویژه جامعه اطلاعاتی، پاییز.
- معاونت پژوهشی دانشکده امام باقر(ع) (۱۳۸۶)، «دانش اطلاعاتی»، شماره‌های ۱ و ۲ و ۳، تهران.
- نصرت‌پناه، سیاوش (۱۳۸۴)، «پیش‌بینی در مدیریت لجستیکی»، تهران: انتشارات معاونت آموزش ناجا.
- Armstrong, J.S () Principles of forecasting (hdbk). Kluwer Academic Publisher
- Gill Peter and Mark Phythian () Intelligence in an Insecure World. UK: polity press.
- Mitchell Margaret and John Casey () Police leadership & management. Sydney: Federation Press
- Ratcliffe Jerry H () Intelligence-led Policing. UK: Willan Publishing.

